

COERENȚA PRACTICII JUDICIARE: DIVERGENȚELE DE JURISPRUDENȚĂ PRIN PRISMA PRINCIPIILOR ELABORATE DE CtEDO

COHERENCE OF CASE LAW: DIVERGENCES IN JURISPRUDENCE IN THE LIGHT OF THE PRINCIPLES DEVELOPED BY THE ECtHR

*Vladimir GROSU, ORCID: 0000-0001-7155-7680,
Adrian BORDIANU, ORCID: 0000-0002-2453-8783
Universitatea de Stat din Moldova*

CZU: 347.99:341.645

e-mail: grosuvladimir2@gmail.com
e-mail: abordianu8@gmail.com

Numărul hotărârilor adoptate de Curtea Europeană (CtEDO) este în creștere, inclusiv împotriva Republicii Moldova, iar de multe ori, odată cu aceasta, Înalțul for de la Strasbourg nu scapă ocazia de a ridica standardele în domeniul protecției drepturilor omului și a-și rafina jurisprudența.

Dreptul la un proces echitabil, garantat de art.6 al Convenției, nimereste probabil cel mai des în vizorul CtEDO, iar principiul securității raporturilor juridice este de o actualitate care nu poate fi supraestimată, în raport cu practica instanțelor moldovenești.

În prezentul studiu, încercăm să abordăm problema coerenței practicii judiciare și asigurarea caracterului ei uniform. Divergențele de jurisprudență sunt o sursă de insecuritate juridică și trebuie eliminate, dar pe de altă parte, să nu uităm că ele scot la iveală diversitatea de păreri judecătorești, concurente sau conflictuale, care, fiind lăsate să se amplifice până la punctul în care sunt coapte, pot genera soluții conceptuale noi, progresiste și durabile.

Judecătorii instanțelor supreme sunt cei care, în primul rând, trebuie să asigure coerența practicii judecătorești, eradicarea disparităților sau divergențelor de jurisprudență, iar înepori, interpretând în spirit evolutiv legea – chiar și să se hotărască la revirimente de jurisprudență. Revirimentul jurisprudențial, prin efectele pe care le produce, poate prezenta un pericol la adresa securității juridice, însă, pe de altă parte, asigură revigorarea dreptului, în măsura în care acesta să meargă în pas cu relațiile din societate.

Cert este că, pentru a asigura o coerență în practica judecătorească, nu poate fi ocolită clarificarea a cel puțin două aspecte: (i) chestiunea „divergențelor de jurisprudență” și (ii) cea a mecanismelor cu ajutorul cărora tratăm problema disparităților apărute în practică.

Divergențele sau conflictele de jurisprudență ne indică la existența unei discordanțe între diferite hotărâri care au fost pronunțate pe marginea unei probleme de drept. Discordanța dată trebuie tratată în sensul apropierii soluțiilor date prin hotărârile judecătorești, astfel ca în perspectiva evoluției ele să meargă în sens unic.

Poziția Curții Europene în această materie este clară: „principiul securității raporturilor juridice este parte componentă a ansamblului de articole a Convenției și că el constituie unul din elementele fundamentale ale unui Stat de drept [1]. Cu certitudine, divergențele de jurisprudență sunt inerente oricărui sistem judiciar care are la bază un ansamblu de instanțe de fond având autoritate asupra teritoriului atribuit în competența lor. Cu toate acestea, rolul unei jurisdicții supreme este anume de a regla aceste contradicții [2].

Deci, însăși Curtea Europeană admite că existența divergențelor de jurisprudență este, probabil, o inevitabilitate pentru un sistem judiciar, deoarece, după cum s-a exprimat renumitul savant francez J. Carbonnier, judecătorul „nu este un sclav încătușat ...al legii”. Pentru J. Carbonier „legea este prea umană pentru a pretinde absolutul liniei drepte. Sinuos, capricios, nesigur, așa cum ni s-a părut... Drept flexibil!” [3, p.8].

Într-un sistem juridic cum este cel moldovenesc, probabil nu vom greși dacă vom spune că și cel românesc sau francez, în care deciziile instanțelor de judecată nu sunt recunoscute în drept ca generatoare de norme juridice, nu este ceva anormal ca unele jurisdicții, inclusiv instanțele supreme în stat, sau mai multe formațiuni judecătorești ale uneia și aceleiași jurisdicții să adopte poziții diferite pe marginea aceleiași chestiuni de drept. Astfel, Înalta Curte de la Strasbourg, fără a avea o unanimitate în cauza *Nejdet Şahin et Perihan Şahin vs Turcia* [4], a constatat neviolarea art.6 §1 al Convenției sub aspectul practicii judecătorești neuniforme, în situația în care două instanțe judecătorești supreme distincte și autonome au dat interpretări diferite aceluiași text juridic. CtEDO a subliniat în acea cauză, că acest fapt de unul singur nu este suficient pentru a constata atingerea principiului securității raporturilor juridice, în timp ce dreptul intern ar părea să fie capabil să absoarbă sursa acestor necoerențe, având în vedere existența unui tribunal de conflict, apreciindu-l respectiv drept un mecanism de tratare a divergențelor respective de jurisprudență.

Cu toate acestea, deoarece jurisprudența funcționează *de facto* ca un adevărat izvor de drept, aceste disparități strică armonia în sistemul judecătoresc luat în ansamblu, situație percepută de alți actori ai sistemului ca o negare de a li se face justiție. Conflictul de jurisprudență menține o tensiune permanentă între dorința de a avea o previzibilitate în interpretarea normelor juridice și dezordinea necesară, cauzată de necesitatea de a menține un caracter suplu și evolutiv al sistemului juridic.

Art. 6 § 1 CEDO nu conferă un drept dobândit la jurisprudență coerentă. Dezvoltarea jurisprudenței nu este, în sine, contrară bunei administrări a justiției, deoarece omisiunea de a menține o abordare dinamică și evolutivă ar risca să împiedice reforma sau îmbunătățirea [5]. Astfel, schimbarea de jurisprudență, care se vede astfel legitimată, poate trece printr-o fază sau perioadă de divergențe de jurisprudență, compromițând egalitatea de tratament a justițiabililor, precum și securitatea juridică pentru unii dintre ei. Însă, divergențele de jurisprudență, dacă nu pot fi evitate, ele trebuie eliminate cât mai curând posibil pentru ca subiecții de drept să nu suporte consecințele nefavorabile. În acest sens, CtEDO a observat în cauza *Guðmundur Andri Ástráðsson vs Islanda*

că „o practică a diferențelor profunde și de lungă durată care s-a dezvoltat în cadrul celei mai înalte autorități judiciare a țării este în sine contrară principiului securității juridice, principiu care se regăsește implicit în toate articolele din Convenție și constituie unul din elementele de bază ale Statului de drept” [6].

Dar, în practică există situații când hotărârile divergente sunt adoptate de același complet de judecată sau cameră. Acest lucru în sine încă este insuficient pentru a fi considerat contrar Convenției [7]. Aici, trebuie să fim atenți că poate fi vorba de o schimbare, reviriment de jurisprudență în sensul evoluției acesteia.

Existența unei practici judiciare bine stabilită ar trebui să fie luată în considerare la evaluarea întinderii motivării care trebuie dată într-o cauză, în care instanța decide să devieze de la acea jurisprudență. Îndepărtarea de la jurisprudența consacrată obligă instanța să dea o motivare mai detaliată care să explice cauzele soluționării cazului contrar acelei practici [8].

O altă situație avem când, pe parcursul unei perioade mai îndelungate, hotărârile divergente sunt adoptate de complete sau instanțe de judecată diferite: o asemenea situație mai degrabă poate mărturisi despre acea patologie care persistă într-un anumit domeniu al practicii judiciare și care trebuie eliminată cât mai curând posibil.

Cât privește aspectul prevenirii sau soluționării disparităților de jurisprudență, Curtea Europeană a punctat avantajele unui sistem de drept, în care există mecanisme de tratare sau de eliminare a divergențelor: **(i) mecanismul de prevenire a divergențelor și (ii) cel de regularizare a divergențelor**. Un model specific îl reprezintă mecanismul intermediar al opiniilor separate.

În calitate de mecanisme de prevenire a divergențelor din sistem ar servi sistemele judiciare în care funcționează camere mixte sau o adunare plenară a instanței (supreme) de judecată. Drept exemplu, cităm art.30 din CEDO, conform căruia „În cazul în care cererea prezentată unei camere ridică o problemă gravă privind interpretarea convenției sau a protocoalelor sale, sau dacă soluționarea unei cauze poate conduce la o contradicție cu o hotărâre pronunțată anterior de Curte, camera poate, atât timp cât nu a pronunțat hotărârea sa, să se desesizeze în favoarea Marii Camere”. În aceeași ordine de idei, se înscrie și art.25 al Legii cu privire la Tribunalul administrativ federal al Elveției, care stipulează că „o curte nu se poate îndepărta de la jurisprudența instituită de una sau mai multe curți decât prin acordul curților interesate reunite”. Același articol stipulează că „dacă o curte urmează să decidă asupra unei chestiuni care privește mai multe curți, ea cere acordul curților interesate reunite, dacă ea este de părerea că o decizie comună este dezirabilă pentru dezvoltarea dreptului și pentru uniformitatea jurisprudenței. ...Decizia este luată fără dezbateri și leagă curtea care urmează să se pronunțe în cauza respectivă” [9].

În unele state, inclusiv în Republica Moldova, există și mecanismul **avizelor consultative** sau al **chestiunilor prejudiciare** (Franța), care constă în posibilitatea adresării de către instanța inferioară în instanța superioară după un aviz când există o problemă de interpretare și care implică riscul unor dezlegări diferite ulterioare în

practică. Pornind de la conținutul art. 12/2 Cod de procedură civilă, solicitarea avizului consultativ trebuie să se refere la dificultăți de aplicare corectă a normei de drept susceptibile de interpretări diferite [10].

Toate mecanismele descrise mai sus tind să contribuie la instituirea unei interpretări omogene și să elimine divergențele de la rădăcinile acestora.

Printre mecanismele de regularizare a divergențelor, putem cita sesizarea Adunării plenary a judecătorilor Curții de casare din Franța, fie retrimiteria cauzei Marii Camere a CtEDO, potrivit art 43 CEDO „atunci când cauza ridică o problemă gravă privind interpretarea sau aplicarea Convenției sau a Protocoalelor sale, sau o altă problemă gravă cu caracter general”.

Condamnarea Statului de către CtEDO, de asemenea, poate fi privit ca un mecanism de tratare a divergențelor de jurisprudență, deoarece hotărârea de constatare a unei încălcări deschide calea revizuirii hotărârii naționale prin care s-a admis violarea sub aspectul admiterii practicii judiciare divergente.

În concluzie, considerăm oportun să cităm raționamentele Curții Constituționale din Hotărârea nr. 21 din 22.07.2016, care a opinat că „Într-un sistem care are la bază independența judiciară, instanțele superioare asigură coerența jurisprudenței pe întreg teritoriul țării prin hotărârile pronunțate de acestea în cauze individuale. Instanțele inferioare, fără a fi ținute în mod formal să respecte precedentele judiciare în țările cu sistem de drept continental, spre deosebire de situația din țările cu sistem *common-law*, tind să se conformeze la principiile enunțate în cuprinsul deciziilor instanțelor superioare pentru a evita ca hotărârile lor să fie anulate în căile de atac. Mai mult, norme procedurale speciale pot asigura coerența dintre diferite nivele ale sistemului de instanțe” [11]. După cum a subliniat Curtea Constituțională în aceeași hotărâre [12]. independența judecătorului „nu exclude obligația unui judecător de la o jurisdicție de grad inferior de a respecta o hotărâre anterioară a unei instanțe de grad superior în ceea ce privește interpretarea legii incidente în cauza ulterioară (precedentul judiciar)”.

Într-o anumită măsură, divergențele de jurisprudență nu sunt altceva decât o mică sau mare dezordine în ordinea juridică, care, fără a fi dramatizată – deoarece evoluția sistemului de drept nu poate avea loc fără o schimbare de jurisprudență, necesită a fi abordată prin implementarea în legislația națională a ambelor tipuri de mecanisme, atât de prevenire, cât și de tratare a divergențelor de jurisprudență.

Aceste mecanisme (panel de conflict, cameră reunită/mixtă, adunarea plenară a instanței judecătorești supreme) trebuie să armonizeze jurisprudența diferitelor camere și să unifice dreptul judecătoresc.

O altă soluție care trebuie mereu să însoțească mecanismele legale constă în instituirea unui mecanism neformal – care se numește la CtEDO „dialoguri dintre judecători”. Și deoarece dreptul este un organism viu, iar interpretarea lui trebuie să fie în permanentă evoluție, aceste dialoguri sau schimb reciproc de opinii dintre judecătorii din diferite instanțe judecătorești, inclusiv instanțe din diferite state sau jurisdicții internaționale, ar putea servi ca sursă de inspirație dintre cele mai eficace în realizarea

sarcinii de uniformizare a jurisprudenței, reducerii sau prevenirii de practici divergente, precum și deciderea momentului în care survine necesitatea unui reviriment de jurisprudență.

Referințe:

1. CtEDO, *Beian c. României (nr.1)*, 2007.
2. CtEDO, *Zielinski et Pradal et Gonzalez et autres c. France* [GC], n°24846/94 et 34165/96 à 34173/96, § 59, CEDH 1999-VII; *Svilengacánin and Others vs Serbia*, 2021, §§ 81-82.
3. CARBONNIER, J. *Flexible droit*. 10e édition. Paris: LGDJ, 2001.
4. CtEDO, *Nejdet Şahin and Perihan Şahin vs Turkey* [GC], 2011.
5. CtEDO, *Nejdet Şahin and Perihan Şahin vs Turkey* [GC], 2011, § 58.
6. CtEDO, *Guðmundur Andri Ástráðsson vs Iceland* [GC], 2020, § 238.
7. CtEDO, *Santos Pinto vs Portugal*, 2008, § 41.
8. A se vedea printre altele cauza *Gorou vs Greece (no. 2)* [GC], no. 12686/03, §38, ECHR 2009.
9. Loi du 17 juin 2005 sur le Tribunal administratif fédéral, <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2006/352/fr>.
10. Încheierea CSJ din 29 martie 2019, dosarul nr. 8ac-3/19, http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=49.
11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a art. 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din art. 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, § 111.
12. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016, § 109.